

15.

ЗА ЗОЛОТОВЕРХИЙ КИЇВ

ЗМІСТ:

1. *чет. К. К.*
БОЇ НА ВУЛИЦЯХ
КИЇВА 1918 р.

2. *Клим Полішук.*
ПРИ ЦЕНТРАЛЬ-
НІЙ РАДІ.

Книгарня

Ставропігійського Інститута

в піднаймі

УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА

порукає

Лектуру

для

старших і молодших.

Замовлення на заграничні

видання полагоджув

негайно.

Літературно - науковий

ВІСТНИК

місячник літератури, науки
й суспільного життя,

буде виходити в 1923 р. книжками
в об'ємі 6 аркушів друку і містити
оригінальну й перекладну белетри-
стику — повісті, оповідання,
драми, поезії, статі з української
історії, літератури, суспільної еко-
номії й інших царин знання;
огляди літератури, науки й су-
спільно-політичного життя, критику
й бібліографію.

Видає:

„УКРАЇНЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА“

Редакція й адміністрація
у Львові міститися на разі
при вул. Чарнецького ч. 24.

Всякі письма, рукописи, кни-
жки й передплату висилати
тудиж на адресу:

Вол. Гнатюка.

На conto передплати виси-
лати задаток у квоті 10.000 мп.

Одна книжка з рек. перес.
коштує 1500 мп.

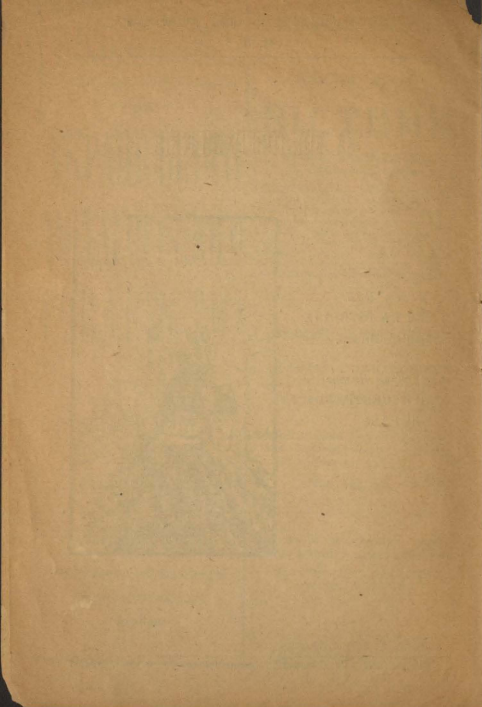
ЗА ЗОЛОТОВЕРХИЙ КИЇВ

ЗМІСТ:

1. чет. К. К.
БОЇ НА ВУЛИЦЯХ
ЖИЇВА 1918 р.

2. Близ Поліщук.
ПРИ ЦЕНТРАЛЬ-
НІЙ РАДІ.

Бої на вулицях Київа.

Хлюпці аларм, гей вставаймо
Вже послідний час,
Наступають на три шляхи
Меснялі на нас.

Було то в першій половині січня 1918 року. Білий, пухкий сніг немов мягкими коврами вкривав кам'яниці, дерева та вулиці.

Пізна ніч. Рух та гамір великого міста вже зовсім завмер. Від часу-до-часу показався спізнений прохожий, скоро повертаючи доріг і зникав немов привид на закруті вулиці. То знов рознісся на хвилину лагідний голос дзвінка від санок. Він поступово стихав і в кінці таяв на закрутах вулиць. Гробова тишина зимової ночі незнамого нам міста, робила дивне вражіння. Нас вісьмох старшин австрійської армії втікало з російської неволі з далеких кірґазських степів до Київа, на заклик Команди Січових Стрільців вступати в ряди на оборону Центральної Ради.

Незнаючи куди вдатися нічю, рішили всі пересидіти на двірці до рана. Всюди в проходах та ждальнях, велика товпа салдатів спала покоем на столах, долівці та кріслах. Воздух був надзвичайно тяжкий. Всюди розносився питомий запах махорки, алькоголю та людських випарів. Було душно й прямо невиносимо. В першій хвилі чоловік відставав завороту голови, робилося слабо. Проходячим треба добре вважати, щоби не наступити кому на голову. Від часу до часу появився козак зі шликом на голові при новій зброї. Се вже українське військо робить службу в своїй столиці. Сен нас не брався. В ожиданню ранку ми прочитували по кілька разів українські та російські часописи, куплені в киоску ждальні.

Вже місто давно забило всіми живчиками свого життя, як ми повсідали на трамвай та приїхали на вулицю Пирогівську ч. 9.

Київ зробив на нас вражіння чужого нам міста, а не столиці України. Всі вивіски над склепами, всі написи на кам'яницях були виключно в російській мові. Прохожі говорили межі собою російською мовою — а української ніде й не чути було. На нас дивилися в трамваї зі здивуванням, коли ми говорили по українськи. На декотрих

линях можна було зазримити іронічну усмішку. Разила їх „хахлацка“ мова. Нам здавалося, що ми в якісь губерніальнім місті північної Росії. В душі ставало сумно.

Камяниця ч. 9., тепер казарма С.С., се величезна нова чотириповерхова будівля, де передше містився шпиталь Червоного Хреста. На вступі можна було завважити оживлений рух. Істинітково відчувалося, що тут кипить горячкова робота. Чути видавання приказів. Одні виходять, багато приходить нових. Привозять якісь річи.

Ми стрінули добре знакового Федька Черника, значкового С.С., котрий заопікувався нами. А в сім відчували ми пекучу потребу.

Після трьохтижневої втечі, всяких трудів та невгод, виглядали ми радше на жебраків або босяків, як на старшин. Він запровадив нас зараз до одної з гостиниць на Володимирівській вулиці втихомирити голод. Там стрінули ми багато знайомих, між ними команданта С.С. от. Е. Коновальця. В розмові з ними дізнались ми, що С.С. сьогодні зміняють своє місце постою і переносяться на Вознесенський Спуск до Духовної Семинарії. Богато й прикрого довідалися. Жовніри із других полків, що були залогою Києва, розбігаються по домах і дуже мала частина остала з них. Згадаю про перший український полк ім. В. Хмельницького. Був час, коли він числив 15.000 людей, а тепер дійшло до того, що нема кому сторожити полкового майна, нема кому повнити сторожі при державних інституціях. Січових Стрільців уже тоді змусила konieczність повнити сторожу коло Центральної Ради, в домі Михайла Грушевського і при Штабі Київської Округи. Вже тоді мріяв от. Коновалець про се, щоби міг зібрати хоч 10.000 Галичан, а можнаби було тоді вдержати на Україні лад і порядок. Війська на Україні під сю хвилю майже не було. Мільйони їх існували лише на папері, а большевики не представляли собою ще реальної сили. Ніхто не хотів служити при війську, екекутиви в руках уряду не було, всі хотіли лише спокійно сидіти дома.

Один цікавий епізод, що характеризує тодішні відносини, оповідав мені сот. С.С. Андр. Домарацький.

— Було се пічу перед Різдом Христовим. Цілий день я працював невпинно, а не встигнувши всего покінчити, докінчував вечером. Нікого зі стрілецьких старшин в канцелярії вже не було, всі порозходилися до міста. Могла бути година 10 вечером. Влітає до канцелярії молоденький стрілець телефоніст і голосить: „Пане сотнику Штаб київської округи канче до апарату!“ Я сейчас став і пішов. Голос дзвінка, що нетерпеливо звав, глухо розносився по великих коридорах Духовної Семинарії. Лагідні лучі світла заломлювалися в склепінню коридора, надаючи йому вигляд келії. Лишень рівномірні кроки стійки, що стояла на сто-

рожі коло магазину зброї, ворухила тишину. Я схватив слухавку й поспитав:

— Хто при телефоні?

— Генерал Ц.

— Тут сот. С.С. Домарацький.

— Виставити сейчас сторожі коло всіх державних інституцій із С.С. Сторожа Богданівців оставила кріси й пішла домів на кутю! — приказував генерал.

Вернувши опять до канцелярії, я був у невеличких клопоті. Стрільців на виставлення сторожі я мав під рукою. Рівнож знав при котрих державних інституціях виставляється їх. Але не знав на яких вулицях і де вони. Зарядив сейчас збірку й виїшов. Що робити? Куду йти? На вулиці ні живої душі, щоби поспитати.

Надїхав „ізвозчик“. Вертав мабуть домів, бо їхав сам, дримаючи на сидженню. Мені прийшла щаслива думка.

— Стій! кликнув я.

Пробуджений „ізвозчик“ станув, трохи здивований, трохи переляканий, бачучи перед собою відділ узброєного війська. Я поспитав його, чи він знає, де є то а то... і почав вичисляти назви інституцій. Трохи отягався з відповіддю, однак увидівши в руках бровнінг, сказав, що знає. Я вскочив у повозку і приказав їхати там, де йому вкажу. Від одної до другої інституції віз він мене поволі, а зі заду машерувала сторожа.

Нігде не було ні одної стійки, і всюди я лишав стрілецькі. Якеж було моє здивування, коли, підїзджаючи до державного банку, побачив, що прецінь хоч тут стоїть сторожа. Ще більше здивувався я, коли на стійці пізнав самого ген. Ц. Зі слезами в очах сказав мені, що такі часи настали, що він сам мусить стояти на сторожі, бо нема кому.

Другий подібний випадок стався пізніше, коли припоручено команді С.С. перебрати все майно Богданівського полку, бо його не має хто охороняти. Майно Богданівців було величезне, а С.С.-ів мала горстка, котру розривали на всі сторони до повнення всякої служби. Поконати се все було неможливим. Після полудня почали перевозити майно до Духовної Семинарії. І нас запровадили там, де ми одержали помешкання.

Духовна Семинарія, се гарна будівля, будована в виді підкови. В середині немов один великий лабіринт. Я мешкав там приблизно цілий місяць, а ще в останніх днях мого побуту нераз блукав в безчисленних коридорах. З одної сторони прилягає до неї вулиця Вознесенський Спуск, з другої робітнича дільниця Поділ. Зі сеї сторони є дуже стрімкий високий беріг. З других сторін ідуть кам'яниці та сади, котрі тягнуться попри Львівську вулицю й Сінну площу, а далше вулицю Житомірську. Коло самої

будівлі в кругом невелике подвір'я, разом з будинком огорожене залізними ґтахетами. На подвір'ю стояла маленька шопа, в котрій пізніше складали ми убитих стрільців та большевиків. Передтим поміщався в Духовній Семінарії Татянівський Шпиталь на кілька соток хорих. Ціле урядження остало ненарушеним, а навіть хорі лежали ще по кімнатах. Остав величезний маґазин білля, накривал, всі хірургічні прилади, та велика скількість лікарств, а навіть багато припасів живности. Для команди С.С. було се дуже вигідним. Нічого майже не потрібно було уряджувати. В правім крилі будівлі мешкали ще сестри-жалібниці бувшого шпиталю.

Всім старшинам призначено кімнату на першім поверсі. Там містився також шпиталь, уряджений Др. К. Вовідкою на 150 осіб, для майбутніх хорих або ранених стрільців. Команда полку містилася в партері по правім боці. На лівій стороні від входу були стрілецькі маґазини зброї та муніції. Всі разом мали один харч, майже ніхто зі старшин не мешкав приватно в місті. Роблено се з тої причини, щоби старшини і стрілецтво по можности як найбільше зжилися разом. Вже тоді находилися в рядах такі, що підбурювали стрілецтво проти старшин та команди. Впоювали в стрільців, що старшини повинні бути виборними, а не наказними, що вже ті часи минули, коли старшин пазначувано з гори. Боротись з тим приходилося всякими способами і то дуже обережно, щоби не звернути проти себе стрілецтва. Рішучо виступити не було можна, бо могло прийти до поважнішого заворушення. Були й такі, котрі зі страху перед большевиками за власну шкіру, стояли по стороні большевиків, хоча їм не були і про большевизм найменшого поняття не мали. Ті осібяки нічого не робили, волочилися цілими днями по місті, любили вбиратися як найелєґантнійше, а вечером оповідали про різні страхіння. Що робітники відгрожуються криваво відметитись на нас за се, що ми контрреволюціонери, білогвардейці, та що ми боронимо буржуазного уряду Центр. Ради.

Вже тоді йшла в Києві шалена большевицька агітація. Переходячи вулицями та площами можна було бачити, то тут, то там т. зв. легучі мітінґи. Відбувалися вони так: Ставало двох або трох людей (большевицьких агітаторів) на котрії небудь вулиці і зачинали голосно спорити межі собою, на яку небудь їм догідну тему. Народ був тоді дуже цікавий на всякі відомости. Сейчас збиралася коло них зацікавлена суперечкою товпа, як також щоби послухати щось нового. Поволі-поволі і слухачі зачинали також межі собою дискусію. Повставав мітінґ. Коли вже було досить кругом слухачів та тих, що спорили, люди, котрі се заподіяли незамітно пропадали, щоби в другім місці розпочати те саме.

Крім боротьби з більшевизмом, який поступово намагався внести заразу в ряди стрілецьтва, треба було як найінтензивніше їх організувати та збільшувати, як також робити їх як найбільше беззататними.

Стрільці набиралися тоді лише з Галичан з виїмкою двох старшин Наддніпрянців. На всі сторони України, де ще були полонені Галичани, порозсилали старшин, котрі мали приєднати їх у стрілецькі ряди. Найбільше Галичан прибувало з Катеринославської губернії, де було їх дуже багато зайнятих по фабриках та копальнях. Переважно були се підстаршини бувшої австрійської армії, люди добре обзнакомлені з військовим ділом.

Дуже багато Галичан було зайнятих у Києві по різних державних і приватних установах. Були й такі, котрі не мали жадного заняття, а одержуючи підмогу із Галицько-Буковинського Комітету, могли на тодішні дешеві ціни у Києві цілком вигідно і спокійно прожити. Тому не хотіли вступати до С.С.-ів. Треба було вжити примусу. Команда С.С.-ів рішила і тих Галичан стягнути в ряди.

На сам Йордан т. є. 19. січня, скликано збори всіх Галичан та Буковинців до Педагогічного Музею. Було багато бесідників, між котрими із закликом вступати в стрілецькі ряди виступив В. Дідушок: „У моряків єсть повірка така, що коли на морю захопить когось буря, а він видержить дев'ятий вал филь, так він спасений. Для українського народу війна з більшевиками, котрі не є нічим іншим, як російським імперіялізмом забарвленим на червоно, се той дев'ятий вал. Галичани та Буковинці, що з різних причин опинились на Вел. Україні, не сміють і не можуть байдужно приглядатися ходові тих історичних подій. Всі як один під кріс у ряди Січових Стрільців!“

Команда С.С.-ів також постаралася в Уряді, що всі Галичани заняті по секретаріатах та других установах мусять свої посади полишити і вступити в стрілецький полк. Ті, котрі доконче потрібні державним установам можуть бути звільнені від військової служби, лише за відомом і згодою команди полку. Дійсно заряджено мобілізацію Галичан та Буковинців у Києві й на цілій Вел. Україні.

Ряди С.С.-ів більшали з кожним днем. До бою були готові дві повні сотні — сотня Р. Супка та І. Чмоли. Третю сотню, запасну, мав В. Кучабський, котрий формувал далішні частини з прибуваючих. Рівнож стояла готова до бою сотня скорострілів Ф. Черника. Командантом куріня був сот. А. Мельник.

Звожено більшу кількість ручних гранат та крісової і скорострільної стріловини. Роман Дашкевич формувал першу стрілецьку батарею. Харчі одержувано від військового постачання прямо за книжкою. Харчевим старшиною полку був Костецький.

Що дня рано і по полудні сотні виходили на подвіря або за місто на виправи. Мрією старшини було завести за лізну свідому дисципліну.

Всі прочували, що незабаром прийде до боїв. Відчував кождий якусь дупну невиносиму атмосферу, немов налагодану вибуховими матеріялами. Треба лишень іскорки, щоби наступив вибух.

Найбільша небезпека загрожувала з Печерська та Деміївки, де було найбільше ворожих елементів. На Печерську був арсенал, з найрізноморднішими складами зброї та стріловини, легкий до здобуття. Там найбільше збиралося темних та підозрілих чорних духів. Вони почували себе там спокійними та безпечними. На Печерську вже передше приходило до большевицьких виступів, котрі треба було подавляти збройною силою.

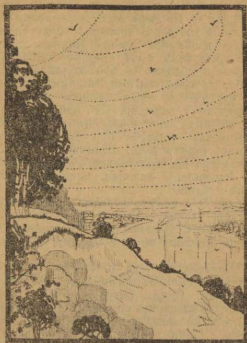
Команда С.С. старалася вже від довшого часу перебрати цілу охорону арсеналу та всіх складів у свої руки. Старання однак не довели до нічого. Висті команди вірили більше Богданівцям, ніж Січовим Стрільцям. Вони ще не забули сего, що ми бувші старшини та жовніри австр. армії й опинились тут, як полонені вороги. По друге не хотіли позбуватися місць, із котрих вони могли черпати досить значні користи для себе при тодішніх порядках, де не було жадної контролі. Службу на Печерську повнили дальше Богданівці.

Війна України з большевицькою Московщиною була вже в повнім розгарі. Серед невідрадних обставин на молоду укр. державу сунула страшна большевицька навала, а на території України йшли вже сутички та бої між українськими частинами й большевицькими відділами. Большевики звернули особливу увагу на Лівобережжя з багатими копальнями вугілля та заліза. Притім там вони легко находили союзників у напливовім робітничім населенню. В Харкові була вже большевицька влада, зложена в більшості з Москалів та Жидів. Московські червоні орди під командою Муравєва і Ремньова, тягнули зі сходу вздовж залізничного шляху Харків-Полтава-Романи. І з півночі під командою Антонова через Бахмач-Крути-Нижин, на Київ.

Невпорядковані відносини, вічна метушня, безпастанні заворушення, загальний впр. найбільше скрайних кличів — ось ґрунт, на якому могла зростати червона гвардія, грабунки і легка, а до того ще й „ідейна“ нажива.

Большевицькі гармати та штики самі по собі не були страшні. Страшнішою була большевицька агітація, що в дальшій перспективі обіцявала рай на землі, а в данім моменті штовхала темні маси на вбивства і грабіжі.

Були се переважно війська зложені з Латишів, Китайців, матрозів, каторжників та всяких злочинців, котрих большевики повипускали з в'язниць.

КИЇВ: ВИД НА ДНІПРО

Майже віякого опору на своїй дорозі вони не стрічали. Новоутворені українські полки зі шумними назвами (Полуботка, Сагайдачного, Хмельницького, Дорошенка, Грушівського, Шевченка, Орлика) переходили школу націоналізації. Мимо всього захоплені загальною деморалізацією, без всякої карності, завели в критичній хвилі, розходячися до дому, або навіть переходячи в ряди ворога. Україна крок за кроком скочувалася в пропасть анархії і треба було доконче протиділати скоро й енергично, щоби не було погім за пізно.

Під той час у Києві формував бувший ген. секретар військових справ С. Петлюра загін визволення Слобідської України. Були се так звані червоні і чорні Гайдамаки. Їх рішено вислати в напрямі Ромодан-Полтава до протиакції. Небезпека загрожувала з сеї сторони найбільше. Цілий загін складався приблизно із 500 людей — національних фанатиків. Був се інтелігентний, свідомий елемент. Семен Петлюра не чув себе із своїм загonom в силі задержати напір большевиків і зажадав, що найменше одної сотні С.С. Після довгих переговорів згодився от. Коновалець вислати одну сотню, роблячи при тім обережний команданта Київської округи підп. Шинкаря, що укр. влада не досить забезпечена від евентуального внутрішнього виступу. Наказ от. Коновалець виконав, вислаючи сот. Сущка і Ремана із його сотнею.

Сила бoєва С.С. значно змаліла. Всего на всего остало до 400 стрільців: сотня І. Чмоли, В. Кучабського і скоро-стрільна Ф. Черника. Большевицька небезпека для Києва, зовні і увнутр, зростала не то з кожним днем а з кожною годиною.

А Укр. Центральна Рада нічого не протиділяла. Замість звернути всі сили на організацію армії, радила і радила безнастанно. Одним ратунком в тій ситуації могла бути тільки тверда влада, що спиралася би на вірне, дисципліноване, готове до виступу військо. На жаль Укр. Центр. Рада, зложена з ідейних теоретиків, а не людей діла, не могла, чи не хотіла, створити сильних військових рядів. Центральна Рада і Генеральний Секретаріат радили і спорили, видавали закони, котрим мало хто підчинявся, випускали прегарно писані стилеві відозви й універсали, робили імпазантні паради саме в хвилі, коли Україна скочувалася в пропасть анархії.

Тоді ухвалено закон про національно-персональну автономію для меншостей, замешкуючих Україну. А в той саме час ті самі меншости провадили шалену агітацію, котра доходила прямо до якоїсь скажености проти тої самої Центр. Ради.

Закиди були просто смішні, однак переконували розгорячковану, несвідому товпу. Наведу один такий примір,

де на таких мітингах викрикувало, що в Секретаріаті Центр Ради засідають самі бувші царські генерали, що Центр Рада є буржуазною і хоче привернути давній царський порядок. Втім случаю використали большевицькі агітатори саму назву „генеральний“ і для них вистарчило се одно слово, щоби сказати, що то самі генерали. Агітаторами були жиди, кацапи, малороси, або т. зв. югороси.

Така була вдячність і відплата меншостий, котрим в укр. державі признано такі права, як у жадній иншій на кулі земськії.

Вже і на Правобережжю і в полудневих і західних губерніях захоплювали большевики владу в свої руки, винищуючи все українське. Захопили Христинівку, Миколаїв, Херсон, Одесу, Балту. Київ оставав немов остров серед розбурханого моря, котрого хвилі можуть туй-туй затопити.

Події не довго дали на себе ждати. Дня 23. січня кодо год. 10 ранком по місті рознеслися блискавкою вістка, що большевики заняли на Печерську арсенал, та розширюють свою акцію чимраз далше. Вислано в тім напрямі військо для зліквідування (полк Вільної України, Полуботківський і Вільне Козацтво). Сі полки чисельністю рівнялися полкам пізнійшої петлюрівської армії. Прочі військові частини заховували неутральність а С. С. вижидає становишко.

Від самого початку С. С. формувалися з ціллю боротися за Галичину та бути все перед світом тим живим протестом проти австрійсько-пляхоцького насильства.

Большевики, що заняли арсенал, вислали делегацію до Центр. Ради з домаганням, яке можна сформувати слідує:

1) до год. 12 в полудне, щоби Центр. Рада передала всю владу в руки „савету робочих і салдатських депутатів“ м. Києва.

2) щоби розоружила С. С., яко контрреволюціонерів і білогвардійців та вислала поза межі України.

3) наколи до 12 год. делегати не повернуть з прихильною відповіддю, зачинають обстрілювати з гармати місто.

З делегатами не пертрактовано, тільки арештовано й замкнено в лукіянівську тюрму. Місто оголошено на стані облоги, а командантом назначено інж. Ковенка. Точно о 12 год. упало перше стрільно на Пушкінську вулицю, друге на вул. Володимирівську, третє і четвєрте коло Центр. Ради. На тім обстріл скінчився. В місті повстала паніка. Населення не знало, що діється, звідки падають стріли, та хто стріляє.

Січові Стрільці зміцнили сторожу коло своєї казарми. Сторожу коло штабу київської округи, Центр. Ради і дому М. Грушівського повнили далше. Такий стан трєвав 23,

24. і 25 січня. Большевики держалися досить сильно та вперто в арсеналі й на Печерську. Укр. частини, що були в бою, не зліквідували їх, бо їх сили були по часті за малі, а по часті не хотіли надто наражувати свого життя.

Дня 21. січня вечером зібралася в Київі рада ювонірських депутатів на котру і С. С. вислали свого представника, який там заявив, що С. С. стоять вповні по стороні Центр. Ради, та покищо займають вижидające становище. Того самого дня вертали сторожі від штабу київської округи; переходячи через Інститутську вулицю лучилося їм таке: з одного вікна упав підступний стріл та вбив одного стрільця. Вірні своему приказові задержати строгу неутральність, не робили вікому нічого, тільки забрали вбитого та повернули до свого постю.

Стійкам приказано ще більше уважати, а найменше підозріння голосити. Ситуація не поліпшувалася, противно ставала гіршою з хвилини на хвилину. Вночі заряджено строге боеве поготівля, видано ручні бомби та набої. Скоростріли зі скрипками лент стояли готові до стрілу. Ми не були певні, чи котранебудь із неутральних частин не перейде на сторону большевиків, та чи не вдарить у перший мірі на нас, бо нас ненавиділи за те, що ми Таличани (Австріїці) та хочемо завести зненавиджену для них дисципліну.

Я стояв при вході, коли сюди надійшов сотн. К. На лиці його малювалось сильне зненервування.

— Що сталося? посчитав я його.

— Ковенко хотів мене розстріляти.

— За що?

— Так воно було. Я прийшов до команди залоги подати боевий стан та поінформуватися, як розвиваються бої. Не мале однак було моє здивування, коли по звіті, який я здав Ковенкові, він у дуже острім тоні сказав, що про таку військову одиницю нічого не знає. Згачьбив мене, що до сеї пори ми не голосились.

— Від тепер — сказав він — маєте виконувати лише мої прикази!

— С. С. підлягають прямо командантові Київської Округи підп. Шиякареві і приказів жалних, крім команданта Київської Округи виконувати не будуть. Дійсно був приказ, що С. С. підлягають прямо командантові Київської Округи). З криком накинувся він на мене і сказав, що вважає мене бунтівником та сейчас прикаже мене розстріляти. Закликав двох козаків і одного старшину та видав приказ розстріляти мене на подвірю. Я бачив, що всякий опір неможливий і попросив дати знати команді С. С., що зі мною сталося. Прямою до виходу, а за мною моя сторожа.

— Стійте! — рознісся голос Ковенка вже в самих дверях. — Який у вас боєвий стан?

— Разом зі сотнею, що виїхала до Ромодан до 600 штинів, та сотня скорострілів.

Він хвилину задумався.

— Прикази мої виконасте?

— Як довго ми підлягаємо приказам команданта Київської Округи, жадних інших приказів виконувати не сміємо.

— В сій справі я ще засягну інформації у п. підпор. Шинкаря Ви можете йти домів.

Мене дуже здивував такий наглий оборот справи, но я не відповідаючи ні слова, виїшов. Ся подія яскраво освітлює тодішні обставини. Командант міста, оголошеного на стані облоги, не знає нічого про частину, котра була під той час найсильнішою.

А біл завзятий шалів на вулицях, займаючи все більший і більший простір. Більшовики прорвались і заняли з одної сторони цілий Печерськ та дуже скоро посувались Московською вулицею, на Васильківську і Київтоварну II. З другої сторони здовж Дніпра Александрівською і Інститутською зближувалися в центр міста і на Поділ.

Опір стрічали дуже малий. Невтральні „хоробрі“ війська бачучи, що положення досить скрутне та небезпечне, рішили, що вигідніше буде перейти на сторону більшовиків. Початок дав полк ім. Шевченка, а за ним підчас боїв попереходили майже всі інші. Вірним до останнього був полк ім. Полуботка.

Положення ставало з хвилини на хвилину не то грізним, а прямо розпучливим. Могли злапати цілу Центр. Раду, котра тоді засідала й вимордувати найгарніших людей. Одна надія остала то — С. С. Надумуватись не було часу, konieczність кликала ділати скоро й рішучо.

А в Духовній Семінарії нема ні от. Коновальця ні сотн. Мельника ні значкового Черника — поїхали до Київської Округи по прикази. Чому так довго не вертають, ми не могли собі пояснити. Чи може їм відтяли дорогу і не можуть повернути? Телефонуюмо до Київської Округи. Получення перервані. Ми стратили надію на їх поворот.

Була перша година в полудне, коли перші стріли впали з Подолу на нашу казарму. Кулі ранили стрільця, що стояв на сторожі, та вибили кілька вікон. Всіх заарештовано, а командатів наших ще нема. На лиці в кожного малювався сум та пригноблення, а zarazом якась безумна завзятість та рішучість.

Був се психічний стан людей, котрі боряться зі смертю.

Хвилини минали поволі одна за другою. Для нас були се цілі віки.

Стріли вже разносяться на Львівській вулиці. Чути сильний клекіт скорострілів від сторони Київ-товарна П. Сильно обстрілюють нас крісовим огнем від сторони Подолу. Ми були рішені на все. Рішили не складати оружия, а боронитись до останнього.

В своїй казармі ми могли боронитися довший час. Зброї, муніції, ручних бомб ми мали доволі. Харчів теж було на більше, як тиждень.

Година 2^{1/2}, по пол. Вознесенським Спуском вігнався на подвіря грузовик. На нім приїхали наші команданти. У всіх вступила якась вірада внутрішня радість; впала на душі. Здавалося, що нічо нікому вже не страшне.

— Всі старшини на збірку до полкової канцелярії! — приказав от. Коновалець. Був блідий як стіна, а на лиці його слідне було сильне знервування.

Протягом кількох хвилин зітшлися всі старшини. Маленька кімната. Крізь в'кно продирається світло похмурого туманного дня. При бюрку стоїть от. Коновалець. Коло него сот. А. Мельник, спокійний з пробиваючою силою волі, якою все опановував себе і других. Лице окрашене легеньким усміхом, знаним лише тим, котрі були з ним у небезпеці. Стрункий, русавий, очі сірі, надзвичайно холоднокровний, робив вражіння чоловіка, що з найбільшої небезпеки найде вихід.

Кругом зібралось до 15 стрілецьких старшин. Всі в сірих шинелях, лиця поважні, бліді від зворушення. Колиб увійшов був хто чужий, мимоволі мусівби відчувати, що рішається щось дуже важного.

— Положення грізне — промовив от. Коновалець — більшовики заняли три четверті міста. Захопили частину Володимирської вулиці та готель Прага, звідки усталеними скорострілами обстрілюють Центральну Раду. Найдальше за пів години займуть Педагогічний Музей, де засідає ціла Центр. Рада. Ми виступаємо оружно боронити Українського Правительства. Більшовики оточили нас з усіх сторін. Получення з Київської Округою вже перерване, мусимо його як найскоріше встановити. Питання лишень, чи маємо всі пробиватися в центр міста і там заложити нашу операційну базу, — чи оставивши тут певну залозу для оборони, з рештою виступити в бій на вулиці.

Після короткої виміни думок рішено оставити залозу.

— Осередок наш остає тут дальше — приказав от. Коновалець. Сот. Чмола перебирає команду над своєю сотнею і половиною сотні сот. Кучабського та сейчас виходить на вулиці, посуваючись на Синю Площу, а звідтам на Підвальну. Старатися встановити зв'язок з Київською Округою. Перейти на Житомирську Велику, зміряючи де

захоплення Михайлівського монастиря. Як найчастіше присилати донесення про хід боїв. Значковий Черник і хор Талнаш ведуть уличну боротьбу скорострілами. Оборonoю Дух. Семинарії проводить сот. Кучабський з другою половиною своєї сотні і чотирма скорострілами, котрі йому оставив значковий Черник. Штаб полку остає в Дух. Семинарії, а в міру успішних боїв посувається в перед, про що кожда частина буде повідомлена. Приказ сейчас виконати. Я скінчив!"

Я вже згадав, що при С. С. були тільки Галичани. Хоч і зголошувалось багато Придвіпрянців, однак їх не приймає. В сей рішучий момент вирішено приймати всіх, хто тільки зголоситься. Прибували старші люди, старшини рос. служби і багато студентів та студенток. Вони й остали з залогою Дух. Семинарії.

На ціле життя врізалось мені в пам'ять ся гарна, а разом і гізна картина, яку представляла тоді наша мала твердиня. Всі вікна позримані. То тут то там стоїть на парапеті вікна скоростріл з заложеною лентою, готов до стрілу. З кожного вікна вистають крісові дула. За ними поховані Стрільці. Часто можна запримітити ніжне дівоче личко в козацькій шапці, се Київлянки-студентки прийшли нам у поміч. То знову коло скоростріла стоїть старий сивий дідусь і з напруженням оглядає свій терен. Се полковник російської служби Українець — приносить нам своє знання. Він скорострільник. Чути коротке різке торохкотання скоростріла. По другій стороні вулиці Вознесенської летять з першого поверха кусники шкла. На лиці дідуса полковника видно тріумфуючий усміх. Знищив більшовицький скоростріл звернений підступно на нас з одної кам'яниці, дожидаючи догідної хвили отворити успішний огонь.

Се був уже четвертий день боїв з більшовиками. Мирне населення по часті вже освоїлося і по мимо сего, ще кулі не перебирали, рух на вулицях мало що змалів.

З неімовірною скорістю рознеслася вістка по місті, що стрільці виступають у бій. Вуличне життя завмерло. Замикано віконниці, заслонювано вікна. Місто прибрало мертвецький вигляд. З одної, або другої сторони міста перетав тишину крісовий вистріл, або клекіт скоростріла, але й він скоро замовкав, немов здивований, що віхто йому не відповідає.

Із Духовної Семинарії виходять стрункі ряди Стрільців і вставляються на подвірю в кольони. Стоїть 6 чет, вижидаючи дальших приказів. Усі в солідних одностроях, довкруги обвішані ручними бомбами, через рамя перевішені набійниці. На лиці в них не видно найменшого страху ні зденервування. Чути могутню пісню. „Ми Гамдамаки“.

Гудуть грузовики зі скорострілами в ожиданню при-
казу вирушати. Там знова значковий Черник випробовує
здатність послідних скорострілів. Хвилинами заглушує все-
короткий приказ сот. Чмоли.

— Кожда чета ділиться на дві стежі. Командант пер-
шої стежі четовий, другої його заступник. Іти з одної
і другої сторони вулиці, попід кам'яниці. Особливу увагу
звертати на вікна. Стежа за стежою йде в відступах, що
кілька хвилин. Я виходжу з першою четою!

Команда і перша стежа виходить на вулицю.

Нервово викидання. — Послідні Стрільці зникли на
вуллі Львівської вулиці і Вознесенького спуска. Виходить
друга стежа. — Чути чимраз то інтензивнішу стрілянину
на Сінній Площі. Сильний гук — один, другий, — розри-
ваються ручні бомби — і друга стежа сховалася за вугол.
Бій розгорюється чимраз сильніше. Стрільці завзято
б'ються. Більшовики не даються та скроплюють кожду пядь
землі своєю кров'ю.

Поважний, глухий гуркіт грузовика, і перші скоро-
стріли виїждять на підмогу. На переді стоїть командант
Черник. Грізний, очі немов іскри, видно в них якусь без-
умну відвагу, завзяття. Лице бліде, повне жажди пімсти.

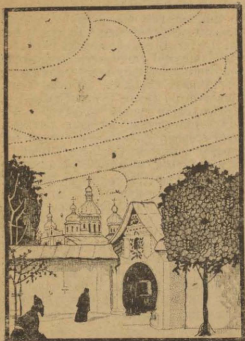
Виїздить другий і третій грузовик, за ним дальші
стежі.

Вознесеньким спуском йде на подвір'я санітарний
автомобіль. Велика хоругва з червоним хрестом має над
ним. З одної сторони і другої стоять французькі жовніри.
Привезли ранених і вбитих. Виносять вбитих та ранених
Стрільців і більшовиків. Вбитих складають до малої ха-
тини, ранених переносять до нашого шпиталю.

Бій на Сінній площі трівав коротко та був одним із
нап'явзятіших боїв на вулицях Києва. Поспайте Киє-
вляни, а вони розкажуть вам багато епізодів. Хор. Талпаш
на зовсім відкритій площі стріляв зі скоростріла сам один,
бо вся обслуга лежала трупом коло скоростріла. Побіч ле-
жала ціла купа вистріляних набойв. Сам ранений в руку,
незважаючи на се, тільки з якоюсь дивною скаженістю пра-
жив ворога.

На площі в богато будок де продаються товари. Одну
будку за другою треба було здобувати приступом на ба-
гнети, або ручними бомбами. Полонених не брали — тільки
ранених. Більшовики наших ранених добивали в звірський
спосіб. Ціла Сінна Площа зачервоніла кров'ю. Тут і там
розносився стогін конаючих.

Після так енергічної розправи з більшовиками, Стрільці
скоро посувалися вперед. Занявши Сінну Площу одна ча-
стина зі сот. Чмолою подалася на вул. Підвальну і Столи-
пінську, стараючись як найскоріше досягнути вул. Володи-
мирську, друга частина на вул. Житомирівську, стараючись

КИЇВ: МИХАЙЛІВСЬКИЙ МОНАСТІР.

заняти Михайлівський монастир та Софійську Площу і відтак дістати зв'язок зі сот. Чмолою через вул. Володимирівську. Сот. Чмола стремить до як найскорішого здобуття гостинниці Прага, звідки більшовики обстрілювали Центр. Раду, та друкарні Кульженка, де друковано укр. гроші.

Скоро посунувся він на вул. Володимирівську і протяв її на Прорізній, чим на разі зменшилась небезпека для Центр. Ради. В короткім завзятім наступі здобув друкарню Кульженка, знищив всіх більшовиків, не даючи їм змоги нанести великого спустошення. Та тяжкі бої вивязалися коло готелю Прага. Більшовики обсадили його скорострілами, маючи домінуючі становиска і боронились до послідного. Знали, що коли здадуться — помилювання не буде. Але напору Січових Стрільців не були вони в змозі вдержати. Немов фурії гнали Січові Стрільці вперед, зазначаючи за собою сліди кровю, трупами та стонами й зофом конаючих. Більшевики не мали ще часу зорієнтуватися, з котрої сторони їх заатакують, коли тимчасом перетято їм відворот заняттям Софійської Площі. Більшевики боронилися з розукою, але мусіли згинутися.

Друга частина теж не стояла на місці. Посуваючися вперед Житомирівською вулицею — піде не стрічала вона більшого опору, аж до Старокіївського Участку міліції. Більшевики, в силі 80 чоловік з одним скорострілом, обсадили сей великий будинок. Стежа під командою хор. В. розложилася розстрільною на вулиці та обстрілювала одним огнем вікна. Зближалася друга стежа. Командант побачив, що так нічого зробити не можна і дав приказ своїй стежі поодинокі вбігти в розстрільну хор. В. Кількома словами команданти стеж порозумілися межі собою.

Чути команду — Стріляти сальвами, ціль двері! — Стріль!

Рознісся різкий гук, видно як деревляні двері тріскають. Входові двері до Старокіївського Участку були з дерева, а так великі, що фірою можна було віхати. Ми старались ушкодити кулями двері, а відтак наступом вдерлися через вилом до середини.

Більшовики стріляють з вікон, кидають ручні бомби, не спричиняючи нам страт. З дверей починають відлітати кусники дощок.

Нова команда: — Огонь здержи! Гранати до рук! Вперед!

Зірвалася розстрільна. Нема сили її спинити. Одні з ручними гранатами, готові кожної хвили їй викинути, другі з найженими багнетами. Віддалення зменшалось з кожною секундою. Вже тільки кільканайцять кроків до дверей.

Нагло двері відчиняються і бачимо скоростріл звернений проти нас. Один із більшовиків кричить: — Разступайтес, а то всех перестреляєм!

Але вже було запізно і слів тих ніхто не слухав. Бо в тій самій хвилині, коли двері відхилились, летить ручна бомба прямо в середину більшовиків. Між ними замішання. Летить друга, трета, стрільці вриваються до середини та перебивають усіх багнетами. Декотрі з більшовиків утікають на горішній поверх. Та коли побачили, що й там не спастись їм, вискакують вікнами і розбиваються на каміннях вулиці.

Стріли втихли, чути лише харкіт і стогін конаючих. Їх мольби о помилування.

Стрільці не затримуються довго. Забирають добутий скоростріл і посуваються далше вперед. Підозрілих о більшовизм, нездовлених з оружжям у руці, забирають у полон. Половонених поміщувано на першій поверсі в Дух. Семінарії. Коли вже більше число їх зібралось, відіслано їх у розпорядження Центр. Ради. В Центр. Раді списали з ними протокол і випустили на волю, беручи від них приречення, що не будуть більш боротися проти укр. правительства. Само собою зрозуміле, що такі осібняки сейчас же знова хвтали за оружжя і бились далше проти нас. Коли стрільці довідались про се, не брали більше половонених.

Надходила ніч. З Дністра піднявся густий туман і стелився по вулицях та вуличках. Проникливий холод вдирався через найменші щілини вбрання і проймав тіло зимом до самих костей. Крімінна темнота панувала в місті через брак світла, а туман, не давав змоги побачити чоловіка на два кроки. Більшовики застановили працю на електричній стації. Лишень денде блимав слабенький огонь свічки з вікна, продираючись через заслону, подібний до життя догораючого сухітника. Становище ставало для нас все більше й більше недогідним. Ми не були ще добре обізнані з містом, а в темноті тяжко було орієнтуватися. Однак і ворог находився в таких самих обставинах. І ми могли вже повільніше, але все таки посуватися уперед.

Вночі здобуто Михайлівський монастир, а сот. Чмола заняв головну артерію міста — Хрещатик, Міську Думу та Пошту і доходив стежами до Купецького Саду.

Команда С. Сів перенеслася вночі до Михайлівського монастиря.

Залога Духовної Семінарії пильно обсервувала Поділ. Тепер уже зі сеї лише сторони можна було сподіватись наступу. Коли прийшли до переконання, що й звідси не заходить небезпека, командант залоги сот. Кучабський рішив із частиною залоги вирушити очищувати Поділ.

Цілу ніч в безперервних боях, без хвилини відпочинку, без їди, без жадної зміни працювали Стрільці. Страти були значні, підмоги ні звідки. Чим раз більше зменшувалися ряди Стрільців, та кождий розумів, що витримати мусимо, хочби всім припалося наложити головами.

Около 4 год. рано 27. січня роздався коло Духовної Семинарії страшний гук.

— Що сталося? — питає один другого. По короткій перерві другий, відтак третій гук.

Тоді швидко зорієнтувалися, що від сторони Подолу ворог обстрілює з міномета Дух. Семинарію. Вислана в тім напрямі сильна стежа припровадила двох людей і міномет. Оказуються Поляками з Галичини. Попали в полон з австр. армії. На наші питання відповідають, що більшовики їх наняли та платять їм 400 карбованців в день. Розстріляно на місці..

Більшовики острілюють із Печерська легкою артилерією Духовну Семинарію. Ушкодили дімок на подвір'ю, де лежали трупи та трохи даху.

Надходив день 27. січня. Понурій та сумний, немов зажурений тим, що на світі твориться.

Густий туман, що застелював вулиці, не уступав. Всі брами позамикані. То тут, то там переходить скоро чоловік або жінка, оглядаючись на всі сторони і зникає в густій мряці. Чути клекіт скорострілів, якісь зриви, поодинокі крісові стріли, однак трудно зорієнтуватись, в котрім місці.

На подвір'ю Духовної Семинарії лежать довгі ряди вбитих. Трупарня не встигла всіх помістити. Лежать Стрільці і старшини, молоденькі студентки та старі жінки, робітники й пани. Всі спокійно, мирно — вони вже далекі від буденного життя. В очі вдаряють сестри — жалібниці, в звірський спосіб замордовані большевиками. Грузовики звозять домовини, закуплені командою С. С-ів по похоронних заведеннях, для сестер-жалібниць, Стрільців та старшин. Приходять пони й дяки. Розносяться протяжний спів — відправляють панахиду. Сходяться люди пізнавати своїх рідних. Вбитих большевиками пізнати трудно. Пізнають по одязі та ріжних знаках. То тут, то там чути плач.

Немов акомпанімент сего з окраїн міста доходить чимраз то сильніша стрілянина.

С. С-ці ведуть ще завзятий бій на Щекавицькім Кладовищі. Там боротьба на отвертій терені. Большевики позасідали поза могилами і хрестами. Бій продовжується вже більше години. Ворог держиться завзято.

Впала команда: — Багнет на кріс! На пробій!

Большевики не сподівалися такого наступу й зачали втіати. Настала формальна різня. На місці бою остало около 300 большевицьких груп.

Ряди Стрільців зменшались з кожною годиною, а скріплення не було. Около год 3 попол. вимашерувала до Дух. Семинарії сотня наколесників (роверистів). Заявили, що приходять нам на поміч. Ми зраділи. До 300 людей зі скорострілами — се була для нас велика підмога.

Вкортці і тут наступило гірке розчарування. Зараз на подвір'ю почали мітинґ, чи вони мають йти у бій, чи ні.

От. Коновалець заявив їм коротко й рішучо: — Тепер не час на мітинґи. Або йти у бій на вулиці, або остати тут залогом! По короткій нараді межі собою, заявили, що остають в Дух. Семинарії. Се було для них безпечнішим. Решта Стрільців, а се залогом Дух. Семинарії йшла зараз на вулиці як підмога.

Сотня наколесників зачала господарювати. Розграбляла всі річі стрільців, порозбивала магазини, все попищила, а потім відійшла собі спокійно. Тяжко завелися Стрільці на своїх союзниках.

Стрільці були знеохочені та огірчені. З усіх сторін вороги, навіть і ті, котрі ніби стають по нашій стороні. Помочі ні звідки. Радше згинуть, як пережити таке далше.

Центр міста був уже зовсім очищений. Большевики розграбили багато крамниць на Васильківській вулиці та вимордували много мирного населення. Бої продовжувалися ще на окраїнах міста.

Стрільці всетаки посувалися вперед, вишираючи большевиків та не з таким вже напором, як передше. Большевики трималися ще на Печерську й Деміївці. Центр. Рада відкликала телеґрафічно з під Полтави от. Петлюру з Черними Гайдамаками і сотника Сушка зі Січовими Стрільцями. Вони висіли з військом в Дарниці й пішли походом на Київ через Слобідку, де були большевики. По короткім, кривавим бою заняли Слобідку і вдарили з одної сторони, а С. С. з другої. Заняли арсенал, беручи около 400 большевиків в полон.

Київ став вільним від большевиків. Та Червона Армія під проводом бувшого офіцера царської жандармерії а тепер большевицького „Главкомандуючого“ проти „української буржуазії“ — Муравйова та командуючого укр. — большевиками Ю. Коцюбинського скорим походом наближались до столиці України. Дня 28. січня станула вона під мурами Києва.

Ліберець 1921.

Чет. К — к.

При Центральній Раді.

(Фрагменти зі спогадів).

„Тож то Україна сорому набралась,
Як надарсеналом бомба розірвалась“

З пісень селянина Корнія Гуленка.

I.

Першого року Революції чудна зима була: сніги майже не падали і Дніпро не замерзав. Сіре небо без перестану плакало дрібними сльозами, від чого вся земля була чорною і здавалась спухлою, наче величезний налив, з якого в кожну годину могла прорватися брудна матерія й залити собою гори й доли і все суще в них..

В той час заболоченими дорогами брели юрби само собою адемонізованих жовнів із фронту, які часто отаборювалися в придорожніх хуторах та селах і чинили там неспокій великий, гомін якого допосився аж до самого Золотоверхого Київ а й надавав сміливості тим, що кричали на міських базарах:

— Долой буржуазну Центральну Раду...

Слухали цього гомону та крику міські мешканці і спокійно собі позирали в С.к Білого Будинку, де радила раду Центральна Рада, на яку всі надії покладалися..

Коли-ж десь із далеку доносився раптовий гуркіт важкої гармати, то всі були певні, що то „Україна говорить“, бо знали, що десь там на селах „вільне козацтво“ порядкує, як не дасть посоромитися землі українській..

Тому ніщо не тривожило Золотоверхого, який ще досить мав, коли не „пороху в порохівницях“, так певности в тих, що сиділи по зимних касарнях і „регулярним військом“ називалися..

А по вetchорах із касарень луною розходилося:

„І покорити під носі Генерального Секретаріата всякого врага і супостата“...

Хто знає, чи то був жарт з боку козаків, чи, може, серйозне щось, але воно робило своє вражіння.

— Чуйте, як вони моляться?.. дивувалися на вулицях.
— Обманюють тільки! — луною відкликалося на ба-
зарах.

Так було до того часу, заки під Крутами не проли-
лася перша кров. Тоді на дверях Білого Будинку з'явився
плякат з намальованим матросом і з написом — „До
зброї!“..

Перший раз збудилася тривога і перший раз згадали
слова поета:

„Не словами, а ділами“..

В такій тривозі ніхто не помітив, як і Різдво минуло,
бо ніхто ніде коляди не чув і ніхто ніде не думав про неї..

Лунало з краю до краю напружене гасло:

„Хай живуть Всеукраїнські Установчі Збори!“

Можливо, що вони жили-б, як-би не згадували „фе-
дерації“ і більше про Самостійність дбали.. Але бо-
ялися „ножа в спину революції загаяти“ і так прийшло
до того, що передбачав звичайний собі селянський пред-
ставник селянського розуму у Центральній Раді, селянин-
поет Корній Гуленко, який сказав:

„Радить тепер кожний молодий і старець,

А того й не знаєм, що покаже марець.

Залишім на весну землю ту ділити,

А тепер ходімо воріженьків бити!“..

Слухали і згідливо всміхалися:

— Наш селянин навіть і в політиці поет... Все вір-
шом говорить..

Самі ж приймали „закони“ про соціалізацію, націо-
налізацію, колонізацію, урбанізацію і, мало що не про
канонізацію, будучи певними, що це вже справжня „ре-
альна праця“..

А селянин-поет самотою блукав по коритарях Білого
Будинку і скаржився, кому тільки міг:

— І як-же вони не можуть зрозуміти того, що в Хар-
кові вже інша влада?..

Якось затримав мене на східцях з другого поверху.

— Ви знаєте, що в Харкові друга влада? — спитався
мене.

— То самозванці! — сказав я йому навмання, аби
лише сказати. Він так і запалився:

„В революції немає самозванця,

Як у дівки чесної коханця.

А для того, щоб своє підперти,

Стаймо сміло міць грудей одверти!“..

Потім глибоко зітхнув і додав:

— А в нас лиш раду радять... Не по господарському
це все...

— Як же не по господарському, коли в Раді більшість „Селоспільчан“ сидить?...

— Е, то все парубки!... — махнув він рукою. — Ви щось там пишете все, так може і про мене щось написалиб, як то я гадаю собі?...

— Добре! Колись напишу! — кинув я, йдучи далі.

По правді кажучи, мені дуже хотілося поговорити з ним більше, бо це був той самий „селянський поет“, із села Мировки, Київського повіту, Корній Гуленко, про якого ще в 1912 р. згадувала Олена Пчілка в своєму „Рідному краї“. Одначе не міг гаяти ні одної хвилини, бо треба було їхати аж на Печерськ до Шевченківського полку вмовляти його іменням зверхньої військової організації — Всеукраїнської Ради Військових Депутатів — зріктися свого „нейтралітету“ щойно проголошеного Шахраєм, а вечером мав доглянути „за виходом у світ“ першого числа „соціалістичного органу“ Ради Депутатів, який називався „Наш Голос“...

Та вже на ганку чекала мене цікава несподіванка. Перед самим ганком стояв величезний, вантажний авто, в якому сиділо до 30 жовнів із карабінами і скорострілами, які несамовито галасували — „Долой!“

Командант Білого Будинку негайно викликав сотню Галицьких Січових Стрільців, але заки вони прийшли, то авто загурчало і зникло, а хтось уже із юрби пояснив, що то „била делегація Георгієвського полка, которая, значить, протестувала“...

Сотня Стрільців, що прибула тоді до Центральної Ради, стала незмінною її охороною геть аж до того дня, коли вона перестала існувати..

Заки ліквідувався цей „випадок“, до „Шевченківців“ їхати було вже пізно, а газету „старший наборщик“ постарався сам випустити на тій підставі, що „було до біса всякого матеріалу“, а тому я міг спокійно йти собі до дому.

Вночі було трівожно і сумно, а вранці хтось розповсюдив чутки, що зі сходу йдуть „червоноармійці“ а із заходу — „фронтівки“... На базарах галасували свавільно і дико:

— Долой!

Здавалося, що й справді це все з нетрів землі прорвалося і для того, щоби змагатися з ним, не було іншої ради, як рада селянина-поета:

— „Мінь грудей одвертих!“...

КИЇВ: СОФІЙСЬКИЙ СОВОР
І ПАМ'ЯТНИК ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.

Через якийсь час випав чималий сніжок, бо на теж і січень був на дворі. Та за новими чутками, що нагло розійшлися по місту, ніхто й непомітив його. Говорили:

- Пятакова хтось у Дніпро вкинув..
- Полтаву більшовики до пня знищили...
- На Київ аж три червоних армій сунує...

Були такі, що навіть називали командуючих тих армій:

Ремішов, Муравіов, Антонов і Юрась Коцюбинський з ними..

Останньому ніяк не йняли віри:

— Хібаж то можливо, щоб син такого батька і так поступав?! — дивувалися.

І в ті дні, як ніколи в інші, очі всіх зверталися до Білого Будинку і багато було таких, що простоявали коло нього цілими днями, кождий зі своєю метою, а вечером приходили до дому і зразу ж бралися за газети. Один читав „Народню Волю“, другий „Нову Раду“, третій „Правду“, а четвертий „Кіевлянина“ і, так усі разом, стискали кулаки і всі чогось чекали..

„Охочекомонні юнаки“, що їздили під Крути, гордо заличувалися рани, „регулярне військо“ в більшості за „Шевченківцями“ йшло, про „Вільних козаків“ не згадувалося, бо Рафес сказав, що вони „погроми роблять“, а кіш Галицьких Січових Стрільців Бог його зна що думав, але Генеральний Секретар військових справ казав, що „у нас досить ще війська на фронті перебуває“...

Отже, заки там щось мало статися. Головнокомандуючий всіми українськими озброєними силами полковник Капкан „розробляв геніяльний план безкровопротитного взяття Харкова“ і йому вірили...

Якось о 10-й год., з вечора вилетів звідкись невідомий знаряд і пролетів собі над шклянною куполою Білого Будинку... В будинку в той час радили раду і не звернули на нього ніякої уваги, а він вилетів на ріг великої Володимирської і Прорізаной, впав і розірвався, чим налякав трохи вулицю і розпустив по місту нових чуток чимало...

Ще два-три дні минуло і із за Дніпра старого почувся гарматний гуркіт. В „Народній Волі“ писалося, що то „Селоспілка“ фронтовиків і ріжних заволок обеззброює“, а на Базарах говорилося, що то „з Полтави йдуть червоні“.

Тоді-ж прийшли до Золотоверхого в свитах та в жупанах, з чубами на голених головах Вільні козаки із Звенигородки, які називали себе „Чорними Гайдамаками“. Йшли собі по господарському. Крім скорострілів, гармат

та набойів, везли на возах хліб і сало — щоб людей не обдирати"... Рафес прикусив язика, інші розпустили його а „гайдамаки“ підійшли до Білого Будинку, прокричали там „славу батькові Грушевському“ і „ганьбу синкам базарникам“ (після В. Винниченка), навідалися на площу святої Софії до Залізного Гетьмана, де попробували було знищити відоме „Единая и Недѣлимая“, а потім забрали з собою Симона Петлюру, який у той час саме звільнився від „секретаріатства“, і так подалися на той бік Дніпра. Казали, що наче-б то на ст. Гребінку...

Після цього годі вже було думати про „федерацію“ і стали натякати на самостійність... Про це передовсім з іронією заговорив „куплетест“ Троїцький у Театрі Бергоне, слідом за ним озвалися фейлетонисти, особливо у „Народній Волі“ Ісак Пугач, а там загомоніла вулиця і стала радити раду Центральна Рада над четвертим універсалом, який і з'явився незабаром... Цим універсалом Україна робилася Самостійною і цю самостійність треба було обороняти...

Послали делегацію до Берестя „мир навертати“, прибрали до рук Сівер Одеського і інших „бутовщиків“, що „на схід задивлялися“ і так усе було зроблене для того, щоб проголосити четвертий універсал і спокійно собі „зананувати у своїй сторонці“.

Але селянини поет і тепер журно хитав головою:

— Гей, не по господарському воно якось і обиться!...

— Чого-ж вам це хочеться? — спитався я...

— А хіба ви не бачили, як Вільні козаки статечно в дорогу свою вибралися?... — відповів він мені запитанням. — Раніш треба про ладунки всякі подумати, а потім уже за саму справу братися!...

— Хіба-ж не думали?...

— Тоді, як на вулицях стали вже кричати та вимати... — всіхнувся він.

Я нічого не сказав на те, хоч бачив, що цей „син землі“ має свою рацію...

III.

Ледве на світ поблагословилося, а на вулицях Золотоверхого так і заклекотіло... Стріляли туг, стріляли там, триццями скоростріли на Подолі, гримали гармати на Деміївці, бухкало щось на Печерську і сипалося із жалібним дзеленчанням шкло з вікон на Хрещатику, тільки навколо Білого Будинку стояв спокій, бо там ще раду радили...

На ганку серед Галицької охорони і селянини-поет притулювся. Стоїть мовчазний, як мур, і тільки карабіна до грудей притискає.

— Що ви, взяли себе під охорону? — пошартував я.
— Не себе, а батька свого! — коротко відповів він мені і знову зацімив.

Я зрозумів, що це він про голову Центральної Ради говорить так і побіг туди, де „була зброя“...

В невеличкій залі жіночої гімназії на Терещенківській вулиці, де містилася В. Р. В. Д., стояло чоловіка 40 її членів, а між ними сам „новий військовий міністер, товариш Жуківський“, який говорив:

„Надіятися на Богданівців, що вони їх вибють з „Праги“, даремна річ! Беріть, товариші, рушниці, кулімета та набої і ходім самі!...“

Всі ніяково мовчали й позирали на двері, наче в них мала стати негайна допомога, але Жуківський не давав довго думати.

— Скорше! — кричав він. — Тож вони вже Центральну Раду обстрілюють!...

Через декілько хвилин наша „розстрільна“ була вже на розі Володимирської і Фундуклівської. З боку Софіївської площі роздратованими роєм летіли кулі. Вичікувати чогось ліпшого не було рації. Крикнули: „Слава!“ і кинулись вперед. Хтось вилаявся і впав. Хтось вилаявся і кинувся до сусідньої брами, як стеклий. Там хтось у сірому і в кепці налагоджує кулемета в бік Білого Будинку.

— А!... с... с... — крикнув хтось, пускаючи вперед себе багнета. Кепка падає просто у фіртку і під кулеметом виростає кривава калюжа.

„Прага“ в їх руках. Крізь усі вікна кулемети. Міністер впереді — „слава!“

Чверть години кривавої праці і сірі кепки летять з даху шестиповерхового будинку чеської гостинниці, а ми вже очищуємо Софіївську площу. Крок за кроком наближаємося до Залізного Гетьмана і враз... починаємо відступати назад. Обперлися в новий будинок земства і в стіни святої Софії і так стали боронитися... Сорок чоловіка проти цілої хмари всяких „фронтників“, „сірих кепок“ і двох панцерних авто... Касарня Богданівців поруч св. Софії на площі. Послали найкращого промовця. Вернувся з нічим. „Невтралітет!“ — тільки міг і сказати...

На щастя, несподівано цілком, невідомо звідки надійшла невеличка група Вільних козаків. Щойно прибули до міста“... — сказали. Не питалися навіть звідки саме, а стали разом вимірювати кроки до Залізного Богдана...

Небо хмурилося, віяв північний вітер, починався мороз і надходив вечір... В сутінках гострішали почування й разом з тим змінювалися змагання... Хтось прийшов і повідомив, що під Лаврою вже Вільні козаки, а на го-

ловий двірець полк Палуботківців наступає... Ах, той полк Подуботківців! Скільки йому прийшлося витерпіти за свої „самостійницькі тенденції!“ Навіть місця в Києві не знайшлося, то десь аж у Хвастові розмістили, гадаючи, що так він скорше розсиплеться. А він там не тільки не розсипався, а ще зміцнився і тепер на перший заклик своїх недобрих опікунів, спішився на допомогу...

Та їх попередив кіш Галицьких Сітових Стрільців. Ця горстка, відірваних від своїх родин жорстокою війною людей, що після важкого Московського походу зазнала ще й тут всякої всячини, творила справжні чудеса. Будучи зранку несподівано оточена „Шевчеаківцями“ і незліченими юрбами „фронтовиків“ та „сірих кепок“. Вони не тільки відбили їх від своєї касарні (Вознесенський спуск, Духовна Семинарія), але вибили їх з усього Подола, очистили майже половину Старого Києва і так на Софійській площі стрівнулися з нами, а на Жидівському базарі з Подуботківцями, які в свою чергу вже майже очистили Новий Київ. Це саме робили на Печерську „Чорні Гайдамаки“ з Пеглюрою, котрі також поспішили на визволення Золотоверхого...

Ніч настала темна та чорна. Воді і світла не було, а також не було чути ніде ні одного вистрілу, тільки пісня Сітових Стрільців лунала десь з боку Хрещатика.

„А ми тую червону халину підіймемо,

А ми нашу славу Україну тай розвеселимо“...

— Справжні господарські діти! — зітхав селянин-поет, стоячи з карабіном в руках на ганку Білого Будинку і прислухуючись до співу.

А в той час Центральна Рада разом з Радою Народних Міністрів радила над тим, що робити далі, тим більше, що від Мирової делегації з Берестя вже два дні не було ніяких вістей...

— Війна для військових, а моє діло пером воювати... — подумав я тоді і подався в пітьмі до друкарні з надією випустити хоч якийсь листок на разок, аби повідомити читачів „Нашого Голосу“ про наші „перемоги“...

Видав не тільки листок, а ціле число „Нашого Голосу“, але, на жаль, то вже було останнє число цієї газети... На другий день гримнули гармати і стало відомо, що навколо Золотоверхого облягли ворожі сили, на чолі яких були і Рємньов, і Муравйов, і Юрась Коцюбинський...

Посипались звідусіль знаряди... Ще темніша припала друга ніч, на протязі якої майже всі встигли переконатися, що базари кричали не на вітер...

І так настали дві великих змагань, на протязі яких без перестану летіли на місто гарматні набой, без угаму торохтіли на передмістях скоростріли і без перерви, то

тут, то там українське „слава“ чергувалося з московським „ура“, що означувало найбільш напружені моменти боротьби, коли справа доходила до багнетів...

Двадцять днів трималася так горстка оборонців Золотоверхого, а вночі на 21-й день ворог відкрив стрілянину фугасними знаряддями і повів звідусіль рішучий наступ...

Опівночі стали горіти передмістя й місто, а опівночі Центральна Рада з Радою Міністрів залишила Київ і його мешканців на Божу волю й сама подалися Берестейським шляхом на Житомир. Слідами уряду йшло все, що було здатне чесно боротися, а все інше втікало на всі боки і так гинуло від руки ворожої...

Діялося то по старому стилю 23 січня 1918 р., який був другим роком Революції і першим роком Український Державности...

IV.

Їхали кіньми, йшли пішком, рухалися колюнами і тяглися гурточками і все на північ, в бік Полісся...

Мені не прийшлося йти разом з ними і виходив я з міста перебраний „за пана“, на що тоді менше всього звертали „вони“ увагу. Тоді все, що боролось за Україну, було в чистеньких шинелях і так відразу визнавалося...

Юрби міських злодюжок та хуліганів вешталися по помешканнях з „обисками“, розхристані фронтовики ловили, на вулицях „україноцв і євралов“ і тут-же чинили самосуди.

На Жидівському базарі два матроси тягли кудись нашого козака. По нашивках на ковчирі пізнав Полуботківця. Козак опірвався і не хотів йти. Тоді один матрос вихопив револьвера і вистрілив йому в потилицю. Той упав як свій і навіть не скрикнув.

— Так тібе і нада! скрикнув один голос і, під задовольнений регіт обірваної юрби, стали стягати з нього чоботи.

Було вже над вечір, коли я вибрався з міста на Берестейський шлях. З міста стріляли по шляху з важких гармат і в канавах валялося багато трупів. Вже під самим Святошином стрівув якусь колюну. Говорили по польському. Довідався, що то польський легіон прямує на Волинь і спокійніше стало.

За Святошином мене наздогнав гурток Полуботківців.

— Ми цього моста вартували і нічого не знали... Декілько наших загинуло через це... — розповідали мені.

— Якже ви встигли втіки? — дивувався я, дивлячись на їх войовничий вигляд, якому так імпонувала їх богата зброя — рушниці за плечами, ленти з набоями на грудях та американські бомби коло поясів.

— Та ми той, гуртоп собі йшли і сміливо, а ті побоялися йти разом і загинули. — ніяково пояснив один із них, кремезний, як дубовий пень.

— І вони не зачепили вас?...

— О, хай би тільки зачепили!... — була відповідь.

Поляки цікаво прислухалися до нашої розмови й переглядалися між собою, а той, що як дубовий пень, говорив:

— Вони всі розбишаки, а розбишаки більше всього бояться смерті тоді, як розживуться. А тепер вони саме жити починають на чужім добрі..

Поляки перестали переглядатися і несподівано заспівали:

„Ще Польска не згінела,
Пукі ми жиеми“..

Що вони хотіли цим сказати, — Бог їх знає, але Полуботківці суворо нахмурили брови й забурчали про себе:

— До лясу!.. До лясу, панове!... Нема того, щоб миць грудей показати, а втікають...

Вже цілком стемніло і час було подумати про відпочинок, тим більше, що всі ми були важко стомлені київськими змаганнями. Як на щастя побачили недалеко дороги вогник і подалися до нього. Хтось із Поляків побачив нам „доброї ночі“ і ми відповіли тим-же.

Вусатий господар хати не охоче відповів на наше привітання і ще більш неохоче згодився прийняти нас на ніч.

— Бог вас знає, що ви за люди такі! — говорив він.

— Які-б ми не були, але коли маємо рушниці і пресимо, а не самі ліземо, то значиться люди ми не дуже кепські! — жартував той, що як дубовий пень.

Господар замовк і згодився прийняти. Побачивши, що вони готуються лягати на голій землі, приніс соломи, дав рядно простелити і так помалу розговорився якимсь. Жалкував, що бідний і не може дати повечеряти, бо „все тепер дороге стало“... Хлопці були голодні як вовки, але терпіли, бо не мали ні шага в кишені. Виручили мене новісенські сто карбованців, які я тримав при собі як наддорозшу річ. — Перші гроші нашої держави! — За них я купив п'ять бохонців білого хліба, чималий шматок сала, три десятки яєць і чотири літри молока, чим була задовольнена вся наша випадкова громада і сам „бідний“ господар.

Повечерявши, виставили коло воріт варту і полягли спати.

Лежучи на широкій лаві під образами, я цілу ніч бився з думками і заснув лише тоді, коли на горниці

треті півні проспівали... Снились моторошні сни і було важко прокинутися... Чув навіть, як хтось приходив під хату і щось кричав, як вибігали на двір хлопці і схвилювано гомоніли з ним...

Вранці взнав, що то мінялася варта, але в мене проте залишилося таке враження, наче після якоїсь певної події і, взагалі, та перша ніч на вигнанні за свою справу була надзвичайно особлива від усіх інших ночей...

РУЇНИ ЗОЛОТИХ ВОРІТ.

КНИГАРНЯ

НАУК. Т-ВА ім. ШЕВЧЕНКА

у Львові, Ринок ч. 10.

поручає на зимові вечери отсі цікаві книжки:

- Ю. Кміт: Тремтіння душі, повіді.
О. Туранський: Поза межами болю, спомини.
К. Поліщук: Манівцями, оповідання.
Д-р С. Базей: Нарис психології.
С. Горобець: Дикий виноград, гумор. оповід.
П. Тичина: Золотий годин, поезії.
Д-р В. Щурат. На досвітку нової доби, статті.
Д-р В. Щурат: Філософічна основа, творчості Куліша.
Д-р В. Щурат: Слово о полку Ігоревім.
Ю. Опільський: Смерть, іст. повість.
Ю. Опільський: Іду на Вас, іст. повість.
Ю. Опільський: Гарміоне, іст. повість.
Ю. Опільський: Танечниця з Пібасту, повість.
Соненіцький: Пригоди Одиссея, оповідання.
К. Гармун: Вікторія, історія одного вохалпа.
Л. Мартович: Народна пошта, новелі.
В. Будвиновський: Кров за кров, іст. повість.
" Осавл Підкова, іст. повість.
" Під одну булавку, іст. повість.
В. Короленко: Без динка, оповідання.
Охримович: Розвиток укр. націон. думки.
Стівенсон: Острів з закоханими скарбами, повість.
А. Чайніський: З татарської неволі і Баудний син, оповід.
Олесь: На зелених горах, поезії.
Л. Франко: Мойсей, поема.
" Паничина та її скасовання.
" Пригоди Дон Кіхота.
" Паничизиний хліб, оповідання.
В. Гнатюк: Баронський син в Америці, казки.
Наторп: Народна культура і культура особистості.
Віденський Альманах II річник.
І. Тобілевич: Мартин Боруля, комедія.
М. Кропивницький: Дай серцю волю... драма.
Т. Шевченко: Невольник, драмат. малюнки.
" Назар Стодоля, драма.
С. Артемовський: Запорожець за Дунаєм, опера.
М. Старицький: Ой не ходи Гріцю... нар. драма.
В. Грінченко: Ясні зорі, драма.
Тогобочний: Жидівна вихрестка, драма.
Островський: Буря, драма.
Лонатинський: Песнар, комедія.
" Парад.
Хоткевич: На зеланиці.
" Воян.
Цегалінський: Шляхтя ходячого, комедія.
Невесток: Кандидат, комедія.

Окрім вище зазначених видань має ще багато інших цікавих книжок, котрі висилає на бажання поштою за готівку або післяплатою.

3 2044 101 373 371

HD

ервоної Калини

1. Стрілецький Календар „Черової Калини“ на 1922 р. (сconfіскований).
 2. Юра Шкрумеляк: „Поїзд мерців“, картини жертв і трудів У. Г. А.
 3. Василь Софронів: „Бо війна вівною“, нариси.
 4. Е. Яворовський: „Серед куль і гранат“, збірка нарисів.
 5. „Сурма“ воєнний співаник.
 6. С. Тобілевич (Карпенко Карий): „Рідні Гості“, спомини про Галичан.
 7. М. Капустянський, ген.: „Похід укр. армій на Київ і Одесу“ ч. I і II.
 8. М. Капустянський, ген.: „Похід укр. армій на Київ і Одесу (по приході Галичан аж до здобуття Київa), ч. III.
 9. Самохотник підручний календарик на 1923*р.
 10. Календар „Червоної Калини“ на 1923 р.
- Ноти: Гаворонський Михайло: „Ой нагнувся дуб старенький“.
1. На голос і фортеп'я. — 2. Баритонове сольо з хором.
- „Ой казала мені мати та не бацувати“.
- На голос і фортеп'я.
- „Сина чічка“ на голос і фортеп'я.

На складі Видавництва:

М. Возняк: „Укр. Державність“.

„При замовленню від 8 примірників, порто оплачує В во.

При більшій кількості дає значний опуст.

Замовлення слати: „Червона Калина“, Львів, Марка 20.

Гроші лишень до Зем. Банку Гін, Львів, Підвале 7.